

Süyûtî ve Eserleri:Memlûk Döneminden Bugüne İslâmî İlimlerdeki Yeri

Marlis J. Saleh*

Çev. Ayşe Nur Yamanus**

Geçmişte ve hâlihazırda İslâm dünyasındaki en üretken müellif kabul edilen Celâluddîn es-Süyûtî, Memlûk dönemi boyunca mevcut neredeyse bütün ilmi ve edebî türlerde eser vermiştir. O, kendi döneminin en bilgili kişisi olduğuna inanmaktaydı ve bu ve buna benzer daha cüretkâr iddiaları, muasırılarını acımasız rakipleri yahut coşkun taraftarları şeklinde iki zıt kutba ayırmıştı. Onun ilme olan katkısının değeri hakkındaki ihtilâf bugüne kadar devam etmektedir.

Süyûtî'nin hayatı başka bir yerde ayrıntılı biçimde anlatılmakta olup,¹ burada

* Marlis J. Saleh, "Al-Suyûtî and His Works: Their Place in Islamic Scholarship from Mamluk Times to the Present", *Mamluk Studies Review* V, 2001, s. 73-89. Orijinal makale editörün aşağıdaki notu ile başlamaktadır:

Editörün Notu: Aşağıdaki makale Dr. Saleh tarafından benim ricam üzerine yazılmıştır. Planım, Memlûk hâkimiyeti döneminde yaşamış önemli şahıslar hakkındaki malumatı özetleyen biyografik makaleleri zaman zaman yayınlamaktır. Söz konusu makaleler, meselâ *Encyclopaedia of Islam*'dan daha fazla ayrıntı sunmalı ve geniş kaynakça malzemesi içermelidir. Kısacası makale, Memlûklerin idaresi altında yetişmiş muayyen bir şahsiyet hakkında bilgi edinmek isteyen birisi için başlangıç noktası teşkil etmelidir. Dr. Saleh, pek çok farklı ilim dalına katkıda buldukları için ilmi literatürde genelde "allâme" diye adlandırılan meşhur Memlûk âlimlerinin bir listesini derledi. Kendisi ise bu listeden, gerek bizzatı ehemmiyeti gerekse de hayatının temel kaynaklarda ve ikincil kaynaklarda epeyce belgelendirilmiş olması dolayısıyla Süyûtî'yi seçti. Dr. Saleh gelecek sayı için ikinci bir biyografi yayınlamayı kabul etti. Şayet siz de bu projeye katılmayı arzu ederseniz, lütfen bize bildiriniz.

** Arş. Gör., Yalova Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı, any.1497@hotmail.com.

Tercüme metni okuyarak tashih etme zahmetinde bulunan Doç. Dr. Halit Özkan hocama şükranlarımı sunarım.

1 Süyûtî'nin kendi otobiyografisi, *et-Tehaddüs bi-ni'metillâh*, Elizabeth Sartain tarafından geniş ve kıymetli açıklamalarla birlikte neşredildi. (*Jalâl al-Dîn al-Suyûtî*, University of Cambridge Oriental Publications, no. 23 [Cambridge, 1975]). Süyûtî'nin talebelerinden ikisi hocalarının ayrıntılı biyografisini yazmıştır: Abdülkâdir eş-Şâzelî,

sadece kısa bir özet vermek gerekir. Abdurrahman b. Ebû Bekr b. Muhammed b. Ebû Bekr b. Osman b. Muhammed b. Hızır b. Eyyûb b. Muhammed b. el-Hümâm Celâlüddîn el-Hudayrî es-Süyûtî 1 Receb 849/3 Ekim 1445 tarihinde doğdu. Çerkez asıllı bir cariyeye olan annesinin, Süyûtî'yi, babasının bir kitap almak için gönderdiği aile kütüphanesinde dünyaya getirdiği söylenmiştir. Bu sebeple geleceğinden haber veren "ibnü'l-kütüb" (kitapların oğlu) lakabını almıştır.² Bir âlim olan babası, Süyûtî küçük bir çocukken vefat etti. Fakat velileri, genç delikanlının mensup olduğu sınıftan beklenen Kur'an'ı ezberlemekle başlayıp gramer, edebiyat ve Şâfiî fıkhi gibi çeşitli dini ilimlerle devam eden eğitimi almasını sağladı. İlk icâzetini, gramer ve edebiyat öğretmesi için on altı yaşındayken aldı. Takip eden yıl kendisine, başkadı 'Alemüddîn Sâlih el-Bulkînî tarafından Şâfiî fıkhi okutma ve fetva verme izni verildi.

Süyûtî on sekiz yaşında iken Şeyhu(niyye) Câmîi'nde Şâfiî fıkhi müderrisi olarak babasının eski görevini üstlendi ve daha sonra buna Şeyhûniyye Medresesi'nde hadis hocalığı görevini ekledi. O ayrıca, öğretimle ilgili olmaktan ziyade idarî gibi görünen iki diğer mevkie tayin edildi: Berkûk en-Nâsirî türbesinde sûfi şeyhliği ve Baybarsiyye Hankahı nazırlığı.

Süyûtî'nin ilmî şöhreti dışarıda yayılmaya başladığında dahi, kariyeri Mısır'da çok sayıda tartışmaya konu olmuştu. Belirli kelâmî ve fikhî konularda diğer ulema ile olan ihtilâflar, devamlı surette karşılıklı kişisel saldırılara dönüştü. Keza Süyûtî'nin içine düştüğü, bütün ulema topluluğunu ve bazı durumlarda emirleri ve bizzat sultanı da içine alan birtakım yaygın tartışmalar vardı ki; bu tartışmalar meşhur sûfiler İbnü'l-Fârız ile İbnü'l-Arabî'nin itikadının sahihliği meselesini (Süyûtî bunu savunmuştur) ve kadınların ahirette Allah'ı görüp göremeyeceği meselesini (Süyûtî bunun imkânını reddetmiştir) kapsamaktaydı. Onun kavgacılığı ve asabiliği, Baybarsiyye Hankahı'nın şeyhi olarak maaşını bizzat almak için Sultan Kayıtbay'a aylık mutat hürmet ziyaretini yapmayı, takva ehli eski müslümanların hükümdarlara sık gitmekten kaçınmalarını referans göstererek reddedecek kadar ileri gitti.³

Behcetü'l-âbidîn bi-tercemeti hâfizi'l-asr Celâliddîn Süyûtî, nşr. Abdülilâh Nebhân (Dimaşk, 1998) ve Şemsüddîn ed-Dâvûdî, "Tercemetü's-Süyûtî", neşredilmemiş elyazması Tübingen'dedir (Sartain, *Al-Suyûtî*, I, 148). Tam kapsamlı çağdaş biyografiler arasında şunlar yer alır: Tâhir Süleyman Hammûde, *Celâluddîn Süyûtî: Asruhû ve hayâtühû ve âsarühû ve cühûdühû fi'd-dersi'l-lügavî* (Beyrut, 1989); Sa'dî Ebû Cib, *Hayâtü Celâliddîn Süyûtî ma'a'l-ilm mine'l-mehd ile'l-lahd* (Dimaşk, 1993); Muhammed el-Arûsî el-Matvî, *Celâlüddîn Süyûtî* (Beyrut, 1995); İyâz Hâlid et-Tabbâ, *İmâmü'l-hâfız Celâlüddîn Süyûtî, Ma'lemetü'l-ulûmi'l-islâmiyye* (Beyrut 1996). Ayrıca çok sayıda kitap ve makale Süyûtî'nin çalışmalarının çeşitli yönlerine tahsis edilmiştir.

2 Abdülkâdir b. Şeyh el-'Ayderûsî, *en-Nûru's-sâfir 'an ahhâri'l-karni'l-âşir*, nşr. Muhammed Reşid es-Saffâr (Bağdad, 1934), 51.

3 Bu olay Süyûtî'nin, çeşitli kitaplar yazmak suretiyle kendi davranışlarının doğruluğunu kanıtlama alışkanlığına dair iyi bir örnek teşkil etmektedir. Bu vakanın ürünü

890/1480'lerin sonuna doğru, Süyûtî toplum hayatından çekilmeye başladı. Öğretimle ve idarecilikle ilgili vazifelerini tedricen terk etti ve fetva vermeyi bıraktı. 906/1501'de Baybarsiyye Hankahı'ndaki sûfilerle yaşanan sert tartışmaların ardından buradaki görevinden azledildi⁴ ve sûfilere destekleyen sultan Tomanbay onu öldürmek için aradığından, bu süre zarfında saklandı. Sultanın ölümü üzerine Süyûtî tekrar ortaya çıktı. Fakat kendisini Allah'a adadığını ilân edip, zorunlu hâller dışında evden ayrılmayı ve ziyaretçi kabulünü reddederek Ravza adasındaki evinde bütünüyle inzivaya çekildi. 19 Cemaziyülevvel 911/18 Ekim 1505 tarihindeki vefatına kadar burada kalarak eserlerini yazdı ve tashih etti.

Bir âlim olarak Süyûtî'nin önemi neydi? Ona olağanüstü derecede kıvrak ve kuvvetli bir hafıza bahşedildiğinde şüphe yoktur. İddiasına göre o, görebildiği 200.000 hadisi ezberlemişti ve şayet daha fazlasını tespit etseydi onları da ezberlerdi.⁵ Yazma ve derleme hızı açısından Süyûtî, "Allah'ın muazzam alâmetlerinden (âyât) biri" idi⁶ ve aynı anda birkaç eseri düzenleyip yazdırabiliyordu. Talebesi Dâvûdî'nin şöyle söylediği kaydedilmiştir: "Ben şeyhin bir günde, hadis imlâ edip muhaliflere cevap verirken bir taraftan da hem derleyip hem telif ederek üç tabaka kağıdı yazdığını gördüm."⁷

İlmî kariyerinin oldukça erken döneminde Süyûtî birkaç branşta özel uzmanlık iddiasında bulundu: "Bana yedi ilimde derin kavrayış bahşedildi: Kur'an

Mâ ravâhü'l-esâtîn fî 'ademi'l-meci' ile's-selâtîn (Sultanlara sık gitmeme hakkında üstatların naklettikleri) oldu, nşr. Mecdî Fethî es-Seyyid (Tanta, 1991), Kayıtbay'la yaptığı birkaç görüşmesinde bir şal türü olan taylasân giyme alışkanlığını haklı çıkaran çeşitli kitapları da vardır ki bu alışkanlık sultanın gözdesi, Süyûtî'nin ise baş düşmanlarından biri olan İbnü'l-Kereki'den olumsuz yorumlar almıştı: *Tayyu'l-lisân 'an zemmi'l-taylasân* (Taylasânı kınamaktan dili uzak tutmak) *Mecmû'u tis'a resâil* içinde (Lahor, 1890) ve "el-Müfâhara beyne't-taylesân ve't-tarha" (Taylasân ve tarha [bir tür örtü] arasında üstünlük yarışı), Chester Beatty MS 3420. İbnü'l-Kereki'nin Kayıtbay'la yakınlığı hakkında bk. Helena Hallenberg, "The Sultan Who Loved Sufis: How Qāyrbāy Established a Shrine Complex in Dasūq", *Mamluk Studies Review* 4 (2000): 147-66. Sûfî biyografi yazarı Abdülvehhâb Şa'rânî'ye göre (ö. 973/1565) Süyûtî'nin sultanla görüşmekte isteksiz davranmasındaki ilâve etken, Süyûtî uyanık hâldeyken yetmiş defadan fazla ona görünen [Hz.] Peygamber'in, eğer bunu yaparsa kendini Süyûtî'den gizleyeceği korkusuydu. (*et-Tabakātu's-suğrâ*, nşr. Abdülkâdir Ahmed 'Atâ [Kahire, 1970] 29-30).

4 Bunlar o noktaya ulaştı ki sûfiler "şeyhlerine karşı isyan ettiler... ve neredeyse onu öldüreceklerdi. O zaman onu kendi giysileri içinde sürüklediler ve kuyuya attılar." Muhammed b. Ahmed b. İyâs, *Bedâ'i'u'z-zühûr fî vekâ'i'd-dühûr*, nşr. Paul Kahle ve Mustafa Muhammed (İstanbul, 1931), III, 378.

5 Abdülhay b. Ahmed b. el-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb fî ahbâri men zeheb* (Beyrut, 1966), VIII, 53.

6 Necmüddîn b. Muhammed el-Gazzî, *el-Kevâkibü's-sâ'ira bi-a'yâni'l-mi'eti'l-âşira*, nşr. Cebraîl Süleyman Cebbûr (Beyrut, 1945), I, 228.

7 a.y.

tefsiri, hadis, fıkıh, gramer, meânî, beyân⁸ ve bedî⁹ (İranlıların ve filozofların değil, Arapların tarzıyla). Fıkıh müstesna bu yedi ilimdeki kazanımlarımın, diğerleri şöyle dursun, kendi hocalarımın bile herhangi biri tarafından elde edilmediğine inanıyorum. Bu iddiayı fıkıh hakkında dile getirmiyorum, zira bu konuda hocam¹⁰ daha geniş bir perspektife sahiptir.”¹¹ Süyûti daha az derece de olsa fıkıh usulü, hilâf, sarf, ferâiz, güzel nesir yazma, mektup yazma, Kur’an hıfzı, tıp ve muhasebe sahalarında da üstünlük iddia etmiştir.¹² “Antik bilimler”den, özellikle de mantıktan bilinçli olarak uzak durmuştur.

Süyûti yaygın cehalet ve ilmî gerileme çağında doğduğu ve bu dönemin en bilgili şahsiyeti olarak kendisinin, çağdaşlarının ihmalkârlığı yüzünden tamamen yok olmadan önce İslâmî kültürel mirası toplamak ve yaymak için özel bir misyona sahip olduğu düşüncesine sahipti.¹³ Kendisinin bu üstünlük hissi, Süyûti’yi çok tartışmalı bazı iddialarda bulunmaya sevk etti.

Süyûti’nin “cehaletin arttığı bir çağda sadece kendisinin gerçek âlim olduğu”¹⁴ şeklindeki kanaati, öncelikle onu “Allah’a hamd ederek ve kibirlenmeksizin söylüyorum ki içtihat için gerekli olan vasıtalar bende mükemmel olarak bulunmaktadır”¹⁵ iddiasına sürükledi. Süyûti’ye göre “bir kişinin hadis ve Arap dili sahasında müçtehit olmasa da sadece fıkıh sahasında müçtehit olması mümkündür”;¹⁶ dolayısıyla kişinin bir alanda müçtehit olması, diğer alanlarda da olmasını gerektirmezdi. Kendisi ise bu üç sahanın hepsinde içtihat iddiasında bulundu. Bu ona göre Sübkî (ö. 756/1355) zamanından beri hiç kimsenin

8 “Meânî ve beyân: Sekkâkî (ö. 626/1229) döneminden beri belâgat ilminin genellikle taksim edildiği üç kategoriden ikisidir, bir diğeri ise bedî’dir. *Beyân ilmi* en doğru ifadeyle ‘mecazî konuşma bilimi’ olarak tercüme edilebilir. Zira o sadece teşbih, mecaz, kıyas, kinaye, ima ve dolaylı ifade ile ilgilenir. *Meânî ilmi* kusursuz cümle yapısı sanatına hükmeden oldukça katı kurallar dizisini gösterir. Bunun amacı kelime düzenindeki değişikliklerin neredeyse daima mâna değişikliklerine yol açtığını ispatlamaktır.” *The Encyclopaedia of Islam*, 2. ed., *Glossary and Index of Technical Terms to Volumes I-VIII and to the Supplement*, Fasikül 1-6, 195-96.

9 “Bedî’: Belâgat ilminin, edebî stilin daha da güzelleştirilmesi, süsleme sanatları ve sözün süslenmesi ile ilgilenen dalıdır.” (a.g.e., 33).

10 ‘Alemüddin el-Bulkîni.

11 Muhammed Süleyman Ferec, “Sekâfetü’l-imâm Süyûti ve intâcühü ve cühûdühü’l-ilmîyye fi’l-dirâseti’l-islâmîyye”, *el-Îmâm Celâlüddin Süyûti: el-İhtifâ bi-zikrâ mürûri hamseti kurûn ‘alâ vefâtihi: Buhûsu’n-nedve’lleti ‘akadethâ’l-munazzama bi’t-te’âvün me’a Câmi’ati’l-Ezher, Kâhire, 11-13 Şevvâl 1413/3-5 Nisan 1993*. ([Rabat], 1416/1995), I, 70, Süyûti’nin *Esbâbü vürûdi’l-hadis*’inden alıntılanmış, ancak tam yeri belirtilmemiştir.

12 Şa’rânî, *et-Tabakâtu’s-suğrâ*, 22.

13 Éric Geoffroy, “*Al-Suyûti*”, *EL*, IX, 914.

14 Sartain, *Al-Suyûti*, c. I, *Biography and Background*, 61.

15 Ferec, “Sekâfetü’l-imâm”, 70. Bu konu Sartain tarafından ayrıntılı olarak tartışılmıştır, *Al-Suyûti*, I, 61-69.

16 Şa’rânî, *et-Tabakâtu’s-suğrâ*, 23 vd.

ulaşamadığı emsalsiz bir rütbeydi.¹⁷

Bu iddianın çağdaşlarının çoğu tarafından reddedilmesi Süyûtî'yi, onların yanlış anlamaları karşısında kendini izah etmeye sevk etti. Onların, kendisinin büyük hukuk ekollerini kuran dört imam tarafından kullanıldığı gibi sınırsız ve bağımsız içtihat iddia ettiğine dair ithamları yanlıştı. Bilâkis o, mezhebi içerisinde "ikincil" (mezheb müntesibi olarak) sınırsız içtihadı yetkiliydi: "Ben mutlak içtihat mertebesine eriştiğimde dahi, Şâfi mezhebine göre hukukî görüşler sunmaktan uzaklaşmadım."¹⁸

Süyûtî içtihat iddiasını *er-Redd 'alâ men ahlede ile'l-'arz ve cehile enne'l-ictihâd fi külli 'asrin farz* [Yere çakılıp kalan ve içtihadın her asırda farz olduğu gerçeğinden habersiz olanlara reddiye] adlı eserinde ayrıntılı olarak göstermiştir.¹⁹ Başlığın ima ettiği gibi Süyûtî, içtihat imkânını inkâr edenlerin cahil olduğuna; içtihadın, yetkili tek şahıs olarak çağdaşları adına kendisinin yerine getirdiği bir farz-ı kifâye olduğuna inanmıştı. Ancak o, kendisine yönelik muhalefetin çoğu herhangi bir müçtehidin o gün var olma ihtimalini yanlışlıkla reddedenlerden geldiği hâlde; bir diğer grubun bu ihtimali kabul ettiğini fakat Süyûtî'yi buna layık görmediğini itiraf etmiştir.²⁰ Süyûtî'nin kendi entelektüel üstünlüğüne hatta benzersizliğine olan inancı, onu daha da cesur bir iddiada bulunmaya itecek kadar büyüdü: Her asrın sonunda beklenen, dini yenileyici kişi (müceddid) olmak:

... Bu dokuzuncu (on beşinci) asrın sonundaki müceddid olmayı umarım, tıpkı Gazzâlî'nin geçmişte kendisi hakkında umduğu gibi. Çünkü sadece ben Kur'an tefsiri ve onun kaideleri, hadis ve hadis ilimleri, fıkah ve usûlü, dil ve kaideleri, nahiv ve sarf ile bunların kuralları, cedel, belâgat ve bedî', tarih gibi farklı ilim dallarının tamamına hâkim oldum. Bütün bunlara ilâveten, benim daha önce hiç kimsenin yazmadığı tarzda seçkin ve mükemmel eserlerim mevcut olup, onların sayısı şimdiye kadar yaklaşık beş yüzdür. Dilin kaideleri ilmini (usûlü'l-lüga) ve onun tetkikini ilk defa ben ortaya koydum. Bu konuda hiç kimse benim önüme geçmemiştir. Bu ilim, hadis ve fıkah usûlü ile aynı çizgileri takip eder. Eserlerim ve bilgim bütün ülkeleri dolaşarak Suriye, Anadolu, İran, Hicaz, Yemen, Hindistan, Etiyopya, Kuzey Afrika ve Tekrûr'a ulaştı ve Tekrûr'dan okyanusa açıldı. Bu bahsettiğim hususların tamamında emsalsizim. Yaşayan hiç kimse benim hâkim olduğum ilim dallarına hâkim olmamış ve bildiğim kadarıyla benim dışımda hiç kimse mutlak içtihat mertebesine ulaşmamıştır.²¹

17 Süyûtî, *et-Tehaddüs*, Sartain neşri c. II, *Al-Suyûfî*, 205-14.

18 Şa'rânî, *et-Tabakâtu's-suğrâ*, 17-21.

19 Nşr. Fuâd Abdülmün'im Ahmed (Alexandria, 1985).

20 Süyûtî, "İrşâdü'l-mühtedîn ilâ nusreti'l-müctehidîn" [Müçtehitleri desteklemede doğru yoldakilere rehberlik], Sartain'den alıntı, *Al-Suyûfî*, I, 68.

21 Süyûtî, "et-Tenbi'e bi-men yeb'asühü'llâhu 'alâ ra'si külli mi'e" [Allah tarafından her

Çağdaşlarının, bu iddiaya yönelik aşağıda tartışılacak tepkisinden yılmayan Süyûtî; gölge Abbasi halifesi el-Mütevekkil-Alellah Abdülazîz'i, kendisini İslâm topraklarındaki tüm kadıların üzerinde, dilediği kimseleri tayin etme ve görevden alma yetkisine de sahip baş kadı olarak ataması için ikna etti. Kadılar tahmin edildiği gibi öfkeli bir protestoya kalkışınca, halife kararından vazgeçti ve "Benim bunda ne payım var? Bunun arzu edilen bir şey olduğuna beni ikna eden şeyh Celâlüddîn idi. O, bunun kadim bir makam olduğunu ve halifelerin ulema arasından seçtikleri kişilere bunu teslim etme itiyadında olduklarını söyledi." diyerek atamayı yürürlükten kaldırdı.²² Alışılmadık bir biçimde, Süyûtî maalesef bu meseleyi kendi bakış açısıyla aktarmaktan geri durmuş gibi gözükmemektedir.²³ Bunun, Süyûtî'nin kendi döneminin en önde gelen âlimi olarak kabul görmeyi sağlama teşebbüsünün bir diğer yönünü ortaya koyduğu yorumunda bulunulabilir.

Görünen o ki, bu takdir mekân yahut zaman açısından Süyûtî'den uzak olanlar tarafından daha kolay teslim edilmişti. Ona Mısır dışında büyük saygı duyuldu ve eserlerinin büyük çoğunluğu memleketi dışından gelen taleplere cevaben yayınladığı fetvalardan oluşuyordu. Vefatından sonra, Süyûtî hakkında batıl inanca dayalı bir yüceltme giderek artmaya başladı -en azından, Süyûtî'nin ölümü üzerine bazı insanların bereket elde etme umuduyla onun gömleğini ve takkesini satın aldıklarını anlatan talebesi İbn İyâs'a göre.²⁴ Hatta ortalıkta dolaşan mucize iddiaları vardı ki, inanışa göre Süyûtî ölümüne kadar bunun gizli tutulmasını rica etmişti. Bu iddialar bir hizmetçinin, kendisi ve efendisinin olağanüstü biçimde bir anda Mekke'ye intikal ettirildiğine ve sonra aynı şekilde hızla Kahire'ye döndürüldüğüne dair anlattıklarını;²⁵ ayrıca 923/1517'deki Osmanlı akını ve akabinde Mısır'ın yıkılmasını önceden haber vermeyi içeriyordu.²⁶

Her halükârda kendi talebeleri, ona olan büyük hayranlık ve hürmetleriyle Süyûtî'nin çağdaş akranları arasında bir derece ayrılmış gözükmektedir. Onun kendini beğenmişliği ve kavgacı kişiliği, inkâr edilemez başarılarının diğer âlimlerce takdir edilmesini imkânsız hâle getirdi. Hususen de ölçsüz iddiaları hakaret ve küçümsemeye karşılandı. Onun meslek hayatı genellikle diğer âlimlerle olan tartışmalardan ibaretti. (Yazdıklarının diğer büyük kısmı, *er-Redd 'alâ...* şeklinde başlayan çeşitli isimlerle başkalarının görüşlerine yönelik reddiyelerden oluşmaktadır).

asrın başında gönderilen kişiyi bildirme], Sartain'den alıntı *Al-Suyûtî*, I, 70-71.

22 İbn İyâs, *Bedâ'i'u'z-zühûr*, III, 331.

23 Sartain, *Al-Suyûtî*, I, 93.

24 İbn İyâs, *Bedâ'i'u'z-zühûr*, IV, 83.

25 Şa'rânî, *et-Tabakâtu's-suğrâ*, 30.

26 *a.g.e.*, 31.

Belki de Süyûtî'nin çekişme içine girdiği en nüfuzlu şahıs, Sultan Kayıtbay'ın gözdesi İbnü'l-Kereki idi. Bu çekişme Süyûtî için ciddi sıkıntılara neden oldu.²⁷ Ancak yine de onun en sert rakibi Sehâvî gibi gözükmetedir.

Sehâvî'nin, *ed-Dav'ü'l-lâmi' li-ehli'l-karni't-tâsi'* adlı biyografi eserinde Süyûtî tercemesi ağır eleştirilerle doludur. O, Süyûtî'yi öncelikle intihalle suçlamıştır: "...O, farklı ilim dallarına dair olup çağdaşları tarafından pek bilinmeyen çok sayıda eski eseri alır ve küçük değişiklikler yaptıktan sonra bu eserleri kendine nispet ederdi. Ardından bunların mukaddimelerinde öyle fazla abartıya giderdi ki, bilmeyen kimse onları emsalsiz şeyler zannederdi."²⁸ Sehâvî alaycı bir şekilde eklemiştir, "Onları çaldıysa bile, keşke tahrif etmeyip en azından sadece kopya etseydi, daha faydalı olurdu."²⁹

Sehâvî, Süyûtî'yi tahrif ve tashif yapmakla suçlayarak, onun gramer sahasındaki ustalığını (ki hatırlayacağımız üzere Süyûtî bilhassa bununla övünüyordu) kötölemeye devam etmiştir. Sehâvî bunu Süyûtî'nin, bir hocadan sözlü olarak almak yerine bilgilerinin çoğunu bağımsız okuma yaparak elde etmesinin sonucu olan kusurlu öğrenimine dayandırmaktadır.³⁰

Sehâvî bilhassa Süyûtî'nin içtihat iddiasını küçümsemiştir. Hatta o, sadece kendisinin değil "Süyûtî içtihat iddiasında bulunduğu herkesin ona karşı geldiğini" ileri sürmüştür.³¹ Aslında Sehâvî bu iddianın, "onun hatalarını ört bas etmek için" ortaya atıldığını söylemiştir.³² Kısacası Sehâvî, Süyûtî'nin "yazma konusunda süratli" olduğunu gönülsüzce itiraf etmiştir. Fakat Sehâvî'ye göre onun asıl ayırt edici özelliği, "annesine karşı bile sergilediği taşkınlığı ve aşırı kibirliliği idi ki, annesi devamlı ondan şikâyet ederdi."³³

Daha önce belirtildiği üzere, Süyûtî en çok uzakta takdir edilmiş gibi görünmektedir. Meselâ sûfi müellif Şa'rânî (ö. 973/11565) Süyûtî'ye hürmet göstermiş ve onun hakkında "O, hadis ilimlerinde kendi zamanının en bilgili şahsiyetiydi." ifadelerini kullanmıştır.³⁴ Süyûtî hakkında hayranlık belirten kayıtlar, talebesi İbn İyâs'ınkinden (ö. 930/1524 [?])³⁵ Gazzî'nin (ö. 1061/1651)³⁶ ve İbnü'l-İmâd'inkine (ö. 1089/1679)³⁷ varıncaya kadar sonraki pek çok biyografi

27 Bk. 3 no.lu dipnot.

28 Muhammed b. Abdurrahman es-Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi' li-ehli'l-karni't-tâsi'*, (Beyrut, 1966), IV, 66.

29 *a.g.e.*, 68.

30 *a.y.*

31 *a.g.e.*, 69.

32 *a.g.e.*, 68.

33 *a.g.e.*, 69.

34 Şa'rânî, *et-Tabakâtu's-suğrâ*, 28.

35 İbn İyâs, *Bedâ'i'u'z-zühûr*.

36 Gazzî, *el-Kevâkibü's-sâ'ire*.

37 İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb*.

ve tarih eserinde ortaya çıkmaktadır. Süyûtî'nin ölümünü müteakip asırlar onun çalışmaları üzerine yapılmış ihtisarlar, şerhler ve şerhler üzerine yazılan haşiyelerle doludur (bizdeki ikincil literatürün modern dönem öncesi mukabili).

Avrupa'nın İslâmî tarih ve literatüre olan ilgisinin artmasıyla birlikte, Süyûtî de ekseriyetle "altın" Abbasî çağından sonraki bütün müelliflere yöneltilen aşağılamadan nasibini aldı. Meselâ Ignaz Goldziher (ö. 1921), ilmî çalışmayla geçen bir hayatı şu sert eleştirilerle reddetmiştir: "... Bizim usta Süyûtî, ilk bakışta başlıkta yazdığı konunun izahından ibaret görünen fakat daha yakından incelendiklerinde tek amaçları müellifinin abartılı şekilde reklamını yapmaktan ve müellifin çağdaşlarına onun emsalsiz ve aşılabilir yüceliği ile bilgeliğini bildirmekten ibaret olan polemik tarzı çalışmalarından başka bir şey olmadıklarını ispatlayan eserler kaleme almaktan geri kalmamıştır."³⁸

Görünen o ki Goldziher, kendi zamanının en bilgili şahsiyeti olma iddiasının yanı sıra mutlak içtihat iddiasındaki cüretkârlığı karşısında da Süyûtî'nin çağdaşlarının ona yönelik taarruzuna katılmaktadır:

Kendi hayatını ve ilmî çalışmalarını müçtehitlerin biyografileri arasında kaydetmek için kayda değer ölçüde bir kibir ve özsaygı –ki bu kibir Süyûtî'nin kendi çalışmalarından ve akademik kariyerinden bahsederken sergilediği kendini beğenmiş tarz ve tavırda en iyi örneğini bulmuştur- gerekli olsa da; bu, Süyûtî'nin daha küçük eserlerinde bile karşılaştığımız neredeyse mide bulandıracak biçimdeki kendini övmenin gölgesinde kalmaktadır.

Kabiliyetine, çalışkanlığına ve başarısının değerine rağmen Süyûtî, doğal olarak, ilim ehli çağdaşlarının birçoğuna göre katlanılmaz bir şahıs hâline gelmiş olmalıdır. Zira Süyûtî'nin bütün faziletleri kendine nispet etmesi, bu çağdaşlarının değerini düşürüyor gibi görünmekteydi.³⁹

Birçok erken modern Arap âlim ve günümüzdeki bazıları, Goldziher'in düşmanca ve ilginç biçimdeki şahsî nefretine değilse bile, bu değerlendirmeye katılmaktadır. Onlar Süyûtî'yi sadece bir derlemeci olarak görme eğilimindedir. Örneğin Sa'dî Ebû Cîb, makalesine "es-Süyûtî: Allâmetü 'asrih" [Süyûtî: Çağının en bilgili insanı] başlığını koyarken, Süyûtî'nin yazdıklarının yenilik getirici olmadığı ve yaratıcı fikirler ortaya koymadığı kanaatinindedir. Ona göre bu durum ancak Süyûtî zamanındaki ilmî yazım tarzı olarak düşünülebilir. Dolayısıyla onun değeri, Moğol istilalarında ve Endülüs'ün yıkılması esnasında imha olması

38 Ignaz Goldziher, "Zur Charakteristik Gelâl ud-dîn us-Sujûtî's und seiner literarischen Thätigkeit", *Sitzberichte der philosophisch-historischen Classe der Akademie der Wissenschaften*, Wien 69 (1871), John Hunwick tarafından notlar eklenerek tercüme edilmiştir, "Ignaz Goldziher on al-Suyûfî: A Translation of his Article of 1871, with Additional Notes", *The Muslim World* 68, no. 2 (Nisan 1978): 80-81.

39 a.g.e., 80.

muhtemel daha erken döneme ait eserleri bizim için muhafaza etmiş olması gerçeğinde gizlidir.⁴⁰

Süyûti'nin biyografisini kaleme alan Batılı çağdaş yazar Elizabeth Sartain, ihtiyatlı davranmakla birlikte en azından kısmen, Memlûk dönemindeki ilmî duruma ve dolayısıyla Süyûti'nin verdiği eserlere ilişkin bu olumsuz değerlendirmeyi kabul etmiştir. Sartain, Sehâvi'nin intihal suçlamasına karşı Süyûti'yi müdafaa ederken, onun çalışmalarının “özgünlüğü” hakkındaki nihai kanaati “Süyûti'nin eser verdiği İslâmî ilim dallarındaki uzmanlara” bırakmıştır.⁴¹ Sartain'in kaydettiğine göre, söz konusu devirde şifâhî rivâyete ve ezbere verilen önem özgün düşüncenin engellenmesine yol açmıştır.⁴² Sartain şu sonuca varmıştır: elverişli şartlara ve “âlimlerin fevkalade faaliyetlerine rağmen, ilme ancak birkaç seçkin katkı sunulabilmiş olup; Süyûti zamanına kadarki süreçte akademik standartlardaki sürekli gerileme göze çarpmaktadır.”⁴³

Buna karşın hatta belki de buna tepki olarak, son zamanlarda Süyûti'ye ve eserlerine yönelik ilginin yeniden canlanması olarak ifade edilebilecek bir durum söz konusudur. Özellikle veya büyük oranda Süyûti'yi konu alan kitapları ve makaleleri tespit için yapılan sadece orta yoğunluktaki bir aramada, toplam yüz doksan iki eserin adına ulaşılmıştır. Bunların kâhîr ekseriyeti son otuz yılda yazılmıştır. Geleneksel usulü takip eder şekilde, bunların çoğu belirli çalışmalar üzerine yapılmış şerhlerdir. Diğer bir kısmı Süyûti'nin Kur'an tefsiri, dil ilmi, fıkıh ve tarih gibi alanlara dair çalışmalarındaki kaynaklarını ve metodunu tartışmaktadır. Öte yandan diğer bazıları hâlâ, onun bu alanlara katkısını ve bir âlim olarak önemini değerlendirme gayretindedir.

Mısır'da, ilki 1976'da ve ikincisi 1993'te düzenlenen iki uluslararası konferans sadece Süyûti'ye tahsis edilmiştir. İkinci konferans Süyûti'nin beş yüzüncü ölüm yıldönümü anısına düzenlenmiştir.⁴⁴ (Aynı yıl *et-Türâsü'l-Arabî*⁴⁵ dergisinin bütün bir sayısı, onun hayatının ve eserlerinin çeşitli yönlerini ele alan makalelere ayrılmıştır.) İlk konferansa sadece Mısırlı katılımcılar iştirak ettiği

40 Sa'dî Ebû Cib, “Süyûti: Allâmetü 'Asrih”, *et-Türâsü'l-Arabî* 13, no. 51 (1413/1993): 63-78.

41 Sartain, *Al-Suyûti*, I, 115.

42 *a.g.e.*, 123.

43 *a.g.e.*, 119. Şüphesiz Süyûti, kendisini hariç tutarak, Sartain'in onun dönemindeki ilmî durum hakkındaki değerlendirmesine katılırdı. Sartain'in bu mevzuda, benim alıntılarımın verebileceğinden çok daha fazla ince ayrıntı içeren uzun müzakeresine bakınız, s. 112-33.

44 Her iki konferansın da bildiri kitapları yayımlanmıştır: *Celâlüddîn Süyûti*, el-Meclisü'l-a'lâ li-ri'âyeti'l-fünûn ve'l-âdâb ve'l-'ulûmi'l-ictimâ'iyye tarafından hazırlanmıştır, 13-19 (Kâhire 1978) ve *el-İmâm Celâlüddîn Süyûti: el-İhtifâ bi-zikrâ mürûri hamseti kurûn 'alâ vefâtihi: Bühûsu'n-nedve'lleti 'akadethâ'l-munazzama bi't-teâvün me'a Câmi'ati'l-Ezher, Kâhire, 11-13 Şevvâl 1413/3-5 Nisan 1993*, ([Rabat], 1416/1995).

45 Cilt 13 (1413/1993).

hâlde; ikincisi, geniş İslâm coğrafyasından katılımcıları dâhil edecek şekilde kapsamını genişletmiştir: Mısır, Suriye, Ürdün, Filistin, Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan, Türkiye, Azerbaycan, Fas, Kuveyt, Pakistan, Senegal, Malezya, Katar, Irak ve Tunus. Ancak konferanslardan hiçbiri Batılı katılımcıları dâhil etmemiştir. Her iki konferansın bildiri kitapları içinde yayınlanan tebliğler (ki temel olarak Süyûtî hakkındaki diğer literatürle aynı konuları işlemiştir), Süyûtî araştırmalarına dair Batılı katılardan aslında hiç haberdar olunmadığını veya belki de bunlara ilgi duyulmadığını ortaya koymuştur.

İki konferansın da sözcüleri gayelerinin, Süyûtî'nin insafsızca zaman aşımına uğramaya terk edilen hatırasını yeniden canlandırmak olduğunu açıkça ifade etmiştir. İkinci konferans bu bağlamda iddialı birkaç hedef planlamıştır. Süyûtî hakkında çalışma yapan öğrenciler arasında ödüllü yarışmaların tertibi, Süyûtî hakkında bir film yapımı, onun bazı eserlerinin dünya dillerine tercümesi, bütün İslâm ülkelerindeki gazetecileri ve diğer haber kaynaklarını Süyûtî'nin İslâm kültürüne katkıları konusunda insanları bilgilendirmeye teşvik etmek, Süyûtî'nin çok sevdiği içtihadı ihya etmek için çeşitli müslüman kuruluşların işbirliğine destek sağlamak bu hedefler arasındadır.⁴⁶

Bazı Batılı araştırmacılar da Süyûtî'nin eserlerinin değerini daha fazla takdir etmişlerdir. Örneğin Éric Geoffroy'un 1997 tarihli *Encyclopaedia of Islam*'daki Süyûtî maddesi, Süyûtî'nin sadece bir derlemeci olduğu şeklindeki yaygın suçlamayı reddeder. Kuşkusuz o, kendinde sezdiği İslâmî ilim mirasını muhafaza etme misyonuna uygun olarak, (kendininkiler de dâhil) daha önceki eserler üzerine çok sayıda derleme, seçki/nuhbe, özet/ihisar ve şerh çalışması yapmıştır. Bununla birlikte Geoffroy'a göre Süyûtî bunun ötesine de geçmiştir: "...O şunun gibi birtakım yönleriyle modern dönemin bir öncüsüdür: bir ölçüde kendi kendini yetiştirmiş olma, geniş kitlelere hitap etme ki o olabildiğince çok kişiye ulaşmaya çalışıyordu, belirli konulara odaklanmış risaleler yazma. ...O aslında İslâmî literatürde genelde ihmal edilmiş olan mevzuları ele alır. ...Yöntem açısından ise Süyûtî'nin usûlü, kaynaklarından dakik biçimde alıntı yapacak ve onları eleştirel bir tarzda sunacak kadar ilmidir. O çoğu kez, takip edeceği metodu eserin girişinde belirtir. Onun eserleri belirgin bir plandan yararlanmaktadır. Ayrıca o, verilerini çoğu zaman alfabetik sıraya göre açıklayarak bir ilki gerçekleştirmiştir."⁴⁷

Süyûtî'ye dair herhangi bir müzakerede insan, onun edebî ürünlerinin muazzam miktarı karşısında, ister samimi olarak ister gönülsüzce, hayranlığını ve hayretini açığa vurmaya mecbur kalır. Süyûtî birçok kez kendi eserlerinin

46 *el-İmâm Celâlüddin Süyûtî*, II, 602-3. Bu hedeflerden herhangi birinin fiilen gerçekleştirilip gerçekleştirilmediği konusunda bir şey söyleyemiyorum.

47 Éric Geoffroy, "Al-Suyûtî, Abû'l Fađl 'Abd al-Rahman b. Abî Bakr", *El²*, IX, 914-15.

listesini diğer eserlerine dâhil etmiştir. Talebeleri Şazeli ve Dâvûdî tarafından yazılan biyografiler de Süyûtî'nin onayladığı bu tür listeleri içermektedir. Bu listeler birbirinden farklı olup, kapsamaları 282 eserden 561 esere kadar değişkenlik göstermektedir. Süyûtî'yi tanıtan daha sonraki biyografiler de liste olarak değilse bile neredeyse daima onun eserlerinin bir dökümünü içerir. Bunlar (listelenmemiş olmakla birlikte) İbnü'l-Kâdî'nin (ö. 1025/1616) iddiasına göre yaklaşık bin esere ulaşır.⁴⁸

Farklı kaynaklardan yararlanarak Süyûtî'nin çalışmalarının listesini oluşturmaya yönelik Batılı ilk çağdaş girişim, 1832'de Gustav Flügel tarafından gerçekleştirilmiş olup,⁴⁹ kendisi 500'den fazla eser adı zikretmiştir. Carl Brockelmann ise (ki o sadece günümüze ulaşan yazmalarla ilgilenmiştir) 415 eser ismi kaydetmiştir.⁵⁰ O zamandan beri birtakım çalışmalar, Süyûtî'nin eserleri meselesine ve bunların listesini saptamaya tahsis edilmiştir.⁵¹ Her bir liste, diğer listelerde ihmal edilen eserleri içermekte ve diğer listelere dâhil edilen eserleri dışarıda bırakmaktadır.

Elizabeth Sartain, Süyûtî'nin otobiyografisi üzerine çalışmasında, onun

-
- 48 Ahmed b. Muhammed İbnü'l-Kâdî, *Dürretü'l-hicâl fi esmâ'ir-ricâl*, şurada aktarılmıştır: Yahya Mahmûd Sâ'âtî, "Müşkiletü'l-ünvân fi müellefâtî's-Süyûtî ve eseruhâ fi ızdırâbi ihsâi 'adedihâ beyne'd-dârisin", *el-İmâm Celâlüddin Süyûtî*, I, 141.
- 49 Gustav Flügel, "Sojuti's Leben und Schriften", *Jahrbücher der Literatur, Anzeige-Blatt* 58; 59; 60 (1832): 25-40; 20-36; 9-29.
- 50 Carl Brockelmann, *Geschichte der Arabischen Literatur* (Leiden, 1949), II, 180-204, II, 179-98.
- 51 Abdülhayy b. Abdülkebîr Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris ve'l-esbât ve mu'cemü'l-me'âcim ve'l-meşyehât ve'l-müselselât* (1928; tekrar basım Beyrut, 1982-86), II, 1010-22; Câmî'atü'r-Riyâd, Kısmü'l-mahtûtât, *Fihrisü mahtûtâtî's-Süyûtî el-mevcûde bi-Câmî'ati'r-Riyâd*, Yahya Mahmûd Sâ'âtî tarafından hazırlanmıştır (Riyad, 1972); Ahmed eş-Şerkâvî İkbâl, *Mektebetü'l-Celâl Süyûtî: Sicill yecme'u ve yesifü müellefâtî Celâlüddin Abdurrahman Süyûtî* (Rabat, 1397/1977); İsamüddin Abdurraûf, "Müellefâtü's-Süyûtî" (*Celâlüddin Süyûtî* içerisinde), 103-32; Abdülazîz İzzeddin Sayravân, *Mu'cemu tabakâtî'l-huffâz ve'l-müfessirîn, me'a dirâse ani'l-İmâm Süyûtî ve müellefâtihî* (Beyrut, 1984); Abdülilâh Nebhân, "Fihrisü müellefâtî's-Süyûtî el-matbû'a, mensûka ale'l-hurûf", *Âlemü'l-kütüb* 12, no. 1 (Receb 1411/Ocak 1991): 33-53; Muhammed Hayr Ramazân Yûsuf, "el-Müstedrek 'alâ Fihrisi müellefâtî's-Süyûtî el-matbû'a", *Âlemü'l-kütüb* 12, no. 3 (Muharrem 1411/Ağustos 1991): 440-49; Yahya Mahmûd Sâ'âtî, "Fihrisü müellefâtî's-Süyûtî el-mensûh fi 'âmm 903: Dirâse ve't-tahkîk", *Âlemü'l-kütüb* 12, no. 2 (Şevval 1411/Şubat 1991): 232-48; Sâ'âtî, "Fihrisü mahtûtâtî's-Süyûtî: Nûsha min avâhiril-karnî's-sâlis 'aşer", *Âlemü'l-kütüb* 13, no. 6 (el-Cemâziyân 1413/Ekim-Kasım 1992): 639-47; Sâ'âtî, "Müşkiletü'l-ünvân fi müellefâtî's-Süyûtî"; Bedî es-Seyyid el-Lahhâm, "el-Müstedrekü's-sânî 'alâ Fihrisi müellefâtî's-Süyûtî el-matbû'a", *Âlemü'l-kütüb* 14, no. 3 (Zilkade-Zilhicce 1413/Mayıs-Haziran 1993): 321-34; Ekmeleddin İhsanoğlu, "Mahtûtâtü Celâlidin Süyûtî fi mektebâti Türkiyâ", *el-İmâm Celâlüddin Süyûtî* içerisinde, I, 171-74; Muhammed b. İbrahim eş-Şeybânî ve Ahmed Saîd el-Hâzindâr, *Delilü mahtûtâtî's-Süyûtî ve emâkini vücûdihâ* (2. baskı, Kuveyt, 1995); Nâsir b. Sa'ûd b. Abdullah Selâme, *Mu'cemü müellefâtî's-Süyûtî el-mahtûta bi-Mektebeti'l-memleketi'l-arabiyyeti's-suûdiyyeti'l-âmm*e (Riyâd, 1996).

eserlerinin nihâi listesini hazırlamanın yol açacağı zorlukları ayrıntılı olarak anlatmaktadır:

Araştırmamın belli bir aşamasında, Süyûti'nin eserlerinin tam bir listesini hazırlayabileceğimi ümit etmiştim. Maalesef bunun imkânsız olduğu ortaya çıktı. Süyûti'nin eserlerinin sayısı 600 civarındadır. Onların çoğunun kesin isimleri ve konuları hakkındaki belirsizlik ve karışıklık olmasaydı, bu kadar çok sayıdaki eserin bile kesin ve tam bir listesi muhtemelen hazırlanabilirdi. Bu problemlerden bazıları mevcut yazmalara başvurmak suretiyle çözülebilir. Fakat diğer karanlık noktalar, ilgili eserlerin kaybolmuş olması sebebiyle açıklığa kavuşturulamaz. Bu karışıklığın birtakım nedenleri vardır: İlk olarak; eserlerin çoğu birden fazla isme sahiptir. Örneğin, bir bağlamda kendi özel başlığıyla adlandırılan bir kitap, bir başka bağlamda sadece "Filanca eserin şerhi" veya "Filanca konu hakkındaki eser" şeklinde anılabilmektedir. Daha sonra bu isimler, Süyûti'nin eserleri listesinde ayrı çalışmalarım gibi kaydedilmektedir. Ben bizzat Süyûti'nin de kendi eserlerinin listelerinde bazen bu hatayı yaptığından şüphelenmekteyim. Muhakkak Brockelmann'ın listesinde de bu tür bir karışıklığın birkaç örneği vardır. İkinci olarak; eserlerini yeniden yazmak Süyûti'nin alışkanlığı idi. Bunu, birçok kez, eserlerini kısaltmak için; bazen büyük bir kitabın bölümlerini ayrı ayrı yayınlamak ve kimi zaman da kısa çalışmalarını daha geniş bir kitapta birleştirmek için yapmaktaydı. Bu, tamamen aynı konu hakkında, hatta bazen çok benzer başlıklara sahip iki veya daha fazla eserin bulunabileceği anlamına gelir. Başlıklar eseri istinsah eden kişi veya katalog yazarı tarafından bir kere yanlış kaydedildiğinde, şayet nüshalar mevcut ve ulaşılabılır durumda ise onları okuma yolu hariç, eserleri birbirinden ayırt etmek artık imkânsız hâle gelir. Şayet Süyûti daha az yazsaydı, onun eserlerinin bir listesini yapma işi daha kolay olacaktı. Mevcut durumda, bu işi üstlenen kimse Süyûti'nin günümüze ulaşmış eserlerinin yazmalarına başvurmak zorunda kalacaktır. Bu eserler ise muhtemelen dünyanın dört bir yanındaki binlerce kütüphaneye dağılmış vaziyettedir.⁵²

Başta Ahmed eş-Şerkâvî İkbâl, Muhammed İbrahim eş-Şeybânî ve Ahmed Saîd el-Hâzindâr'ın hâlen mevcut el yazması eserleri tespiti yönelik çalışmaları olmak üzere, bu doğrultuda üstün gayretler sarf edilmesine rağmen;⁵³ görünen o ki meselenin çözüme kavuşturulması (belirli bir eserin günümüze ulaşmış ulaşmadığının mümkün merteye tespit edilmesi) için 1993 konferansında ifade edilen temel tavsiyeyi uygulamak gerekecektir. Bu konferans, ISESCO (İslâmî Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü)'ne Süyûti'nin eserlerinin detaylı, indekslenmiş, mevcut yazma eserlerin yerlerinin gösterildiği, basılmış eserlerin ise yayın tarihi ve yerinin belirtildiği bir fihristini hazırlamak için uzmanlardan oluşan bir heyet

52 Sartain, *Al-Suyûti*, I, 179.

53 Bk. 51 no.'lu dipnot.

tayin etmesi çağrısında bulunmuştu.⁵⁴

Peki, bir kişinin böyle muazzam miktarda eser ortaya koyması nasıl mümkündür? ‘İsamüddîn Abdurraûf bunu imkânsız bulmamamız konusunda bizi uyarmaktadır. Neticede Süyûtî yazmaya on yedi yaşında başlamış ve ömrünün son yıllarını, kendini tamamen eser yazmaya ve yayına hazırlamaya vakfederek inzivada geçirmişti.⁵⁵ Diğer taraftan, Sartain ve diğerlerinin işaret ettiği gibi, Süyûtî çoğu kez tek parça hâlindeki eserlerini bölümlere ayırarak her bir bölüme müstakil isim vermiştir. Sehâvî bu durumu küçümsemektedir: “Süyûtî kendi musannefâtının üç yüz kitabı aştığından bahsediyor. Ben bunlar arasında tek sayfadan ibaret olanları bile gördüm [örneğin bir fetva]. Bir cüzden daha küçük boyuttaki eserleri ise çoktur.”⁵⁶ Diğer yandan, Süyûtî’ye karşı insafli olmak gerekirse, yine de belirtmeliyiz ki, onun bazı eserleri çok sayıda ciltten müteşekkildir. Açıkçası, bu şahsın olağanüstü derecede üretken olduğu gerçeğini görmezden gelmek mümkün değildir.

Süyûtî’nin ele aldığı konuların çeşitliliği de aynı ölçüde etkileyicidir. Onun eserlerinin listeleri genellikle konuya göre sınıflandırılmıştır. Meselâ talebesi Şâzeli’nin, 904/1498-99 yılında bizzat üstadı Süyûtî tarafından onaylanan listesi, aşağıdaki gibi tasnif edilmiştir: Kur’an tefsiri ve ilgili eserler, 37 adet; hadis ve ilgili eserler, 207 adet; hadis terminolojisiyle alakalı eserler, 24 adet; fıkıh, 73 adet; fıkıh usûlü, akâid ve tasavvuf, 17 adet; dil ilimleri, nahiv ve sarf, 57 adet; belâgat, 7 adet; çeşitli konuları bir araya getiren eserler, 10 adet; literatür, hikâyeler, düzyazı derlemeler ve şiir, 97 adet,⁵⁷ tarih, 32 adet.⁵⁸ Bu adeta klasik İslâmî ilimlerin bir müfredatıdır.

Öyleyse, bu muazzam külliyyâtın niceliğine karşılık, gerçek değeri ve niteliği hakkında ne söylenebilir? Açıkçası Süyûtî eserlerinin sadece sayı bakımından değil, nitelik bakımından da akranlarınınkinden üstün olduğunu düşünmekteydi: “Yalnızca daha önce kimse tarafından işlenmemiş hususlarda yazmak ve konuyu tamamen bitirmek benim âdetimdir.”⁵⁹ Ancak o asla dört, beş

54 *el-İmâm Celâlüddîn Süyûtî*, II, 602.

55 Abdurraûf, “Müellefâtü’s-Süyûtî”, 24.

56 Sehâvî, *ed-Dav’u’l-lâmî*, IV, 68.

57 Bunların çoğu *makâmeler*dir. Brockelmann onları, Süyûtî’nin “edebiyat denemeleri” şeklinde nitelendirmiş ve ilgisiz bir tavrıyla onlar hakkında şu ifadeleri kullanmıştır: “... Bu türün mükemmel örneklerinde olduğu gibi, sadece bir başlığa ve seciyeye (kafiyeli düzyazı) sahiptirler...” (Carl Brockelmann, “Al-Suyûî, Abû’l Fa l ‘Abd al-Ra man b. Abî Bakr”, *The Encyclopaedia of Islam*, 1. ed., (tekrar basım), VII, 537. Belki sanatsal yönden noksan olsalar da, bu *makâmelerin* bitkiler hakkındaki bilgilerden aşka kadar uzanan konu çeşitliliği, Süyûtî’nin hayret verici çok yönlülüğünü bir kez daha vurgulamaktadır.

58 Şâzeli, *Behcetü’l-âbidin*, 175-255.

59 Süyûtî, “Gâyetü’l-ihsân fi halki’l-insân”, şurada aktarılmıştır: Goldziher/Hunwick, “Ignaz Goldziher on al-Suyûtî”, 94.

veya altı yüz önemli cilt yazdığını iddia etmemiştir. Zira o, çeşitli eserlerinin farklı önem seviyesine sahip olduğunun epeyce farkındaydı (onun bir sayfalık fetvaya dahi başlık koyması ve bunu bir “eser” olarak listeye dâhil etmesi tartışılabilir). Süyûtî’nin bu düşüncesine dair değerli bir işaret, otobiyografisi *et-Tehaddüs bi-ni’metillâh*’da yer alan kendi eser listesinde ortaya konulmaktadır. Süyûtî’nin telif ettiklerini içeren diğer bütün listelerin aksine, bu liste konuya göre değil; eserlerin değerine ve orijinallik düzeyine göre yedi gruba ayrılmıştır.

Süyûtî birinci gruptaki eserlerini şöyle tasvir etmiştir: “Bunların emsalsiz olduğunu iddia ederim. Yani, bildiğim kadarıyla dünyada bunlarla kıyaslanabilecek bir şey yazılmadı. Bu durum -hâşâ- öncekilerin kabiliyetsizliğinden kaynaklanmıyor. Sadece şu var ki, onların buna benzer bir işe girişecekleri ortam oluşmadı. Bu çağın insanlarına gelince; onlar bu işin geniş bir vizyon, ilmî birikim, çaba ve çalışkanlık gerektirmesi sebebiyle, eserlerimin benzerini üretmeye güç yetiremezler.”⁶⁰

Bu bölüm on sekiz eserden oluşur. Sekizi dil ilimleri ve gramer sahasındadır:

- “Cem’u’l-cevâmi’ fi’l-‘arabiyye”
- Onun şerhi “Hem’u’l-hevâmi’”
- “el-Mesâidü’l-‘aliyye fi’l-kavâ’idi’l-‘arabiyye” diye de isimlendirilen “el-Eşbâh ve’n-nezâ’ir fi’l-kavâ’idi’l-‘arabiyye”
- “es-Silsile fi’n-nahv”
- Bir araya getirilmiş hâlde “en-Nüket ‘ale’l-Elfiyye ve’l-Kâfiye ve’ş-Şâfiye ve’ş-Şüzûr ve’n-Nüzhe”⁶¹
- “el-Fethu’l-karîb ‘alâ Muğni’l-lebîb”⁶²
- “Şerhu şevâhidi Muğni’l-lebîb”
- “el-İktirâh fi usûli’n-nahv ve cedelih”
- Altı eser Kur’an ve tefsir sahasındadır:
- “el-İtkân fi ‘ulûmi’l-Kur’ân”
- “ed-Dürrü’l-mensûr fi’t-tefsîr bi’l-me’sûr”
- “Tercümânü’l-Kur’ân”

60 Süyûtî, *et-Tehaddüs*, Sartain neşri c. II, *Al-Suyûtî*, 105.

61 *el-Elfiye fi’n-nahv ve’s-sarf* İbn Mâlik’e (ö. 672/1274) aittir. *el-Kâfiye fi ‘ilmi’l-i’râb ve eş-Şâfiye fi ‘ilmi’t-tasrif* İbnü’l-Hâcib’e (ö. 646/1249) aittir. *Şüzûrû’z-zeheb fi ma’rifeti kelâmi’l-‘Arab* İbn Hişâm’a (ö. 761/1360) aittir. *Nüzhetü’t-tarf fi ‘ilmi’s-sarf el-Meydânî’ye* (ö. 518/1124) aittir. (Sartain, *Al-Suyûtî*, I, 180, 12 no.’lu dipnot).

62 *Muğni’l-lebîb ‘an kütübi’l-e’arib* İbn Hişâm (ö. 761/1360) tarafından kaleme alınmıştır. (Sartain, *Al-Suyûtî*, I, 180, 13 no.’lu dipnot).

- “Esrârü’t-tenzîl”
- “el-İklîl fi’stinbâti’t-tenzîl”
- “Tenâsüku’d-dürer fi tenâsübi’s-süver”
- Hadis, biyografi, fıkıh ve mantık ile kelâm reddiyesi konularında birer eser vardır:
- “en-Nüketü’l-bedî’ât ‘ale’l-Mevzû’ât”⁶³
- “Buğyetü’l-vu’ât” diye adlandırılan “Tabakâtü’n-nühâtü’l-kübrâ”
- “el-Câmi’ fi’l-ferâiz” tamamlanmamış
- “Savnü’l-mantık ve’l-keâm ‘an fenneyi’l-mantık ve’l-keâm”

Sonraki nesiller bu on sekiz kitaba verdiği değer noktasında Süyûtî ile hemfikirler. Bunlar (geçmişte) öylesine kıymetliyidiler ki tamamının yazmaları günümüze ulaşabildi. Bu eserlere yakın geçmişte gösterilen itibar, üçü hariç hepsinin (bazıları defalarca) yayınlanmış olmasından hareketle ölçülebilir.

Süyûtî ikinci grup eserlerini, içlerinden bazıları “tamamlanmamış” olarak etiketlendiği hâlde, “Onlarla mukayese edilebilecek seviyede kitaplar daha önce yazılmış olup, bugün de ancak çok bilgili bir kişi onların benzerini üretebilir. Bu grup en az bir ciltten oluşan ve aşağı yukarı tamamlanmış eserleri kapsar.”⁶⁴ ifadeleriyle tasvir etmiştir. Bu grup, çoğunluğu Süyûtî’nin veya başka müelliflerin çalışmaları üzerine ihtisârlar, muhtasarların muhtasarları ve şerhlerin şerhlerinden ibaret olan elli eseri ihtiva eder. Bunların otuz sekizi günümüzde mevcut olup, içlerinden otuz tanesi yayınlanmıştır.

Üçüncü grup, hacimleri iki ila on fasikül (kürâse) arasında değişen küçük çaplı altmış eserden müteşekkildir.⁶⁵ Bunların elli beş tanesi hâlen mevcut olup, sadece on yedisi yayınlanmamış durumdadır.

Dördüncü grup, fetvalar hariç bir fasikül boyutundaki eserleri içerir.⁶⁶ Süyûtî bu bölümde, elli dokuzu günümüzde mevcut olan ve bunların da otuz iki tanesi yayınlanmış bulunan yüz iki eseri listelemiştir. Bu bölüm Süyûtî’nin, kendi müstakil başlıklarıyla burada ayrıca kaydedilmeyen fakat genelde öyle listelenip yayınlanan çok sayıda makâmesini de diğer başka eserlerle birlikte ihtiva eder.

Fetvalar, müstakil bir grupta toplanmıştır. Bir fasikülden daha az, hatta tek

63 *el-Mevzû’ât mine’l-ehâdisi’l-merfû’ât* İbnü’l-Cevzî (ö. 597/1200) tarafından kaleme alınmıştır. (Sartain, *Al-Suyûfî*, I, 180, 7 no.lu dipnot).

64 Süyûtî, *et-Tehaddüs*, Sartain neşri c. II, *Al-Suyûfî*, 106.

65 *a.g.e.*, 111.

66 *a.g.e.*, 115.

sayfalık olabildiklerini gördüğümüz hâlde, Süyûtî onları “yaklaşık bir fasikül”⁶⁷ boyutunda olmakla niteler. Bu kısımda seksen eser adı yer almaktadır. Şaşırtıcı biçimde, bunlardan altmış yedi tanesi hâlen mevcut olup; (çoğu kez müstakil değil, bir araya derlenmiş biçimde de olsa) altmışı yayımlanmıştır.

Süyûtî'nin altıncı grubu hayli ilginçtir. Bu eserler, Süyûtî'nin tabiriyle “Öğrencilik döneminde icâzet peşinde koşarken yazdığım, başkalarının yazdıklarına nazaran iyi tespitler içermelerine rağmen benim önemsemediğim derlemelerdir. Çünkü onlar, sadece nakilcilikle ilgilenen tembellerin yapacağı türde çalışmalardır.”⁶⁸ Bunların çoğunluğunu teşkil eden kırk eser, başka eserlerin muntekâsıdır [seçilmiş iktibaslar]. Aslında onlar Süyûtî'nin çalışma notlarından ibaret görünmektedir. İçlerinden sadece sekizinin günümüze ulaşmış olması ve bunların hiçbirinin yayımlanmaması şaşırtıcı değildir.

Son grup, Süyûtî'nin “Başlayıp daha sonra ilgi duymadığım, sadece biraz yazılmış olanlar”⁶⁹ dediği eserlerden meydana gelmektedir. Bu seksen üç eser de yine çoğunlukla notlardan ve çalışmaya yardımcı kaynaklardan ibarettir: ezberlemeye destek olmak üzere hazırlanan özetler, şerh ve haşiyelere düşülmüş derkenarlar ve şiirler. Söz konusu çalışmalardan on beşi mevcuttur ve hadisle alâkalı olan altı tanesi yayımlanmış durumdadır.

Bütün bunlar bize, bir listelemeye dayalı olarak, Süyûtî'nin eserlerinin İslâmî ilimlerdeki konumuna dair bir resim sunmaktadır. Belirli bir eserin çoğaltılıp çoğaltılmadığına ve elyazması olarak günümüze ulaşip ulaşmadığına bakarak, sonraki nesillerin o esere verdiği değer hakkında bir hükme varmamız mümkündür. Daha önce de belirtildiği üzere, Süyûtî'nin bütün eserlerine ait yazma nüshaların varlık durumunu ve yerini saptamak için geçmişte birtakım girişimlerde bulunulmuştur.⁷⁰

Diğer yandan modern dönemlerde herhangi bir eserin değeri hakkındaki kanaat, onun yayımlanıp yayımlanmama durumuna göre belirlenmektedir. Ben, aynı başlıkla yapılan ilâve baskılar hesaba katılmaksızın, Süyûtî'nin kaleme aldığı ve en az bir kez basılmış olan 392 eserin bir fihristine ulaştım.⁷¹ Muhakkak ki,

67 *a.g.e.*, 121.

68 *a.g.e.*, 126.

69 *a.g.e.*, 129.

70 Brockelmann, *GAL*, II, 180-204, 179-98; İkbâl, *Mektebetü'l-Celâl Süyûtî*; Sâ'âtî, “Fihrisü mahtûtâtî's-Süyûtî”; eş-Şeybânî ve el-Hâzindâr, *Delilü mahtûtâtî's-Süyûtî*. Şeybânî ve Hâzindâr 724 eserin yazma nüshalarının yerini tespit etmişler, 187 eserin yerini ise tespit edememişlerdir. Böylece toplam 911 eser söz konusudur.

71 Dikkate aldığım buna benzer diğer fihristler şunlardır: İkbâl, *Mektebetü'l-Celâl Süyûtî* ile eş-Şeybânî ve Ahmed Saîd el-Hâzindâr, *Delilü mahtûtâtî's-Süyûtî*. Ayrıca Nebhân, “Fihrisü müellefâtî's-Süyûtî el-matbû'a”; Selâme, *Mu'cemü müellefâtî's-Süyûtî*; Yûsuf, “el-Müstedrek 'alâ Fihrisi müellefâtî's-Süyûtî el-matbû'a”; el-Lahhâm, “el-Müstedrekü's-sânî 'alâ Fihrisi müellefâtî's-Süyûtî el-matbû'a”.

değerli olduğuna hükmedilmiş böylesine çok sayıda eseri üretmek muazzam bir başarıdır.

Süyûti'nin yazınsal eserlerinden oluşan külliyyât içindeki özgün eserlerin nihai bir listesini aramak, onların el yazmalarının mevcut olup olmadığı ile nerede bulduklarına dair bilgilerin ve yayınlanma tarihlerinin izini sürmek, ilgi çekici fakat nihayetinde muhtemelen faydasız bir çalışmadır. Hâlbuki ağaçlar yerine ormana odaklanmak için şimdi geri adım atınca görülür ki Süyûti, İslâmî kültür mirasının hazinelerini koruyup naklederek ve ayrıca buna kendi kıymetli katkılarını da ekleyerek dünyaya muazzam miktarda ilmî materyal sunmuştur.